

CLIMAT ȘI CREAȚIE

[...] Trebuia să fie un strigăt care să ne deștepte din toropeală și să ne oblige imediat la acțiune. Un pretext mai mult, decât o acuză. Un text care să declanșeze o vie mișcare de breaslă, categorică în revendicările ei, precisă în obiectivele urmărite, tenace în procedee.

Am spus-o răspicat în adunarea generală a S.S.R.-ului: obligația noastră nu este de a cere, ci de a impune. Obligație nu față de noi, fiecare în parte, dar față de funcția scrisului, față de demnitatea lui, față de necesitățile lui firești. Un spirit de ofensivă trebuie instaurat în organizația noastră profesională. Prilejul era cu atât mai bun cu cât noi îl provocasem.

Mărturisesc că am dus naivitatea până acolo încât am crezut un moment că nenorocul scrisului românesc va înceta brusc. Vedeam o lege care să instaureze un nou regim al cărții. Vedeam stabilite anumite norme elementare în relațiile dintre editor, librar și scriitor. Vedeam o acțiune de traduceri și tipărituri în străinătate. Vedeam un sindicat care să apere efectiv condițiile minimale de lucru, să interzică exploatarea tânărului scriitor, să controleze clauzele contractelor ce se încheie cu revolverul foamei la tâmplă, să organizeze câteva case de odihnă omenești, să creeze o casă de pensii pentru atâția nefericiți bătrâni.

Și gândul meu mergea mai departe, dincolo și de aceste

Nu rezistăm!

„revendicări”. Începeam să cred că e posibilă o revizuire totală a funcțiunii scriitorului în societatea românească. Visam un S.S.R. care să ia asupra-și programul „muncii intelectuale” al lui Camil Petrescu și să militeze pentru primatul culturii în viața noastră publică. Visam un S.S.R. care să-i dea societății românești în derută anumite norme de orientare, de reculegere, de acțiune. Vi se pare o prea mare ambiție? Vi se pare că un stat și o colectivitate au mai multe de învățat de la profesioniștii politici decât de la savanții, gânditorii și scriitorii lor?

Toate acestea au căzut a doua zi chiar. Domnul ministru, gentil, ne-a iertat, iar noi, bucuroși, am tăcut. Asta e toată rezistența noastră. Mai mult nu ne ajută puterile.

De altfel, pe oboseala noastră se sprijină întreaga așezare a statului român, pe insensibilitatea noastră, pe neputința noastră de a reacționa. Primim orice, răbdăm orice, ne acomodăm cu orice. Revoltele noastre sunt de o dimineață, de un ceas, de cinci minute.

Las-o-ncurcată! Este o deviză specifică, un întreg program. Le lăsăm pe toate încurcate și ne ducem acasă. De aceea avem stăpânii pe care îi avem, cenzura pe care o avem, cultura pe care o avem, teatrul pe care îl avem, atmosfera morală pe care o avem...

Și pentru cât rezistăm, avem prea mult.

(„Rampa”, 4 februarie 1935)

Nu se poate spune că guvernele României, fără deosebire de nuanță, n-au purtat de grije capitolului politic ce se cheamă, cu un eufemism, „acțiune culturală”. Când temele programatice oboseau atenția cetățeanului, când discursurile la mesaj se bagatelizau sau când, în fine, partidul trecea într-o dezolantă și lungă opoziție, toba culturii intra în funcție.

Dar, așa sau altminteri, toate aceste încercări n-au depășit niciodată sfera filantropiei. Se dau bani, se cheltuiesc și se prevăd capitole bugetare, dar numai cu un aer de soluționare a unui pauperism oarecare.

O minte clară și organizată, un spirit sintetic ar fi știut să utilizeze o aceeași sumă de bani, dacă nu mai mică, realizând însă lucruri substanțiale și fecunde.

Evident, nu scriu aceste constatări, știute de toată lumea, numai pentru plăcerea de a le repeta. Plec de la un fapt. Plec adică de la încă un fapt, ce confirmă felul naiv în care „cei în drept” pricep să acorde subvenții și să opereze economii.

lată anume despre ce e vorba. Conservatorul de artă dramatică și muzică din București observă într-o bună zi (cam târziu, ce e

Economii culturale

dreptul...) că îi lipsește programului său o catedră de dans ritmic și gimnastică plastică. Studiu de ansamblu, dansul ritmic ar trebui să-i dea actorului știința și sensul atitudinii, expresivitatea mișcării și a echilibrului pe scenă. Actorul de teatru și mai ales cântărețul de operă ar învăța că un servitor nu trebuie să aducă pe scenă o scrisoare cu un gest de Cid și că, de asemeni, un Cid nu trebuie să dueleze cu gesturi de subreț.

Conservatorul cere – convins de utilitatea ei – înscrierea în buget a catedrei. Și, cum întâmplarea face ca d-na Floria Capsali să se găsească în țară, i se propune acestei artiste de autentic talent să rămână și să accepte catedra. Toate bune, numai că ministerul refuză și ține să facă economii.

Măsura e curioasă. Când se găsesc milioane pentru subvenționarea diverselor teatre particulare, când se dau sute de mii pentru banchetele vedetelor străine venite să turneze în smoking filme de specific românesc, nu se pot refuza câteva mii de lei pentru o catedră, ce poate suplini în realizări douăsprezece teatre proaste și nouăzeci și nouă de filme. Domnul ministru să reflecteze la alte economii. Se pot găsi.

(„Cuvântul”, joi 5 decembrie 1929)

Permanența literaturii, vremelnicia politică

Romanul d-lui C. Stere este la al șaptelea tom. „În ajun” continuă lărga construcție epică a volumelor precedente și pregătește viitoare etape ale unui drum, care nu se află deocamdată decât la jumătate.

Nu cunoaștem încă această ultimă carte. Nici nu am fi avut timpul să o cunoaștem, căci n-a apărut în librării decât ieri. Să ne fie totuși îngăduit a scrie un cuvânt de întâmpinare. Considerăm romanul d-lui Stere nu drept o chestiune exclusiv critică și literară, ci drept un fapt cu multe alte semnificații, de alt ordin.

Critic vorbind, putem avea față de opera aceasta felurite rezerve. Pe unele le-am formulat până astăzi, în diverse cronici. Pe altele, le vom formula de aici încolo, pe măsură ce se vor tipări episoadele următoare. În ansamblul ei, opera d-lui Stere va putea fi judecată atunci când va ajunge la punctul final.

Dar nu această judecată critică este deocamdată precumpănitoare. Fără să angajăm adeviziunea noastră literară și fără să renunțăm la o sumă de rezerve și obiecții de ordin artistic, trebuie să recunoaștem în romanul d-lui Stere un fenomen excepțional în viața publică românească. Este singurul caz când politica înapoiază literaturii o energie, pe care i-a răpit-o. De obicei convertirile la politică sunt irevocabile. Nimeni nu se mai întoarce de acolo.

Politica are ceva fascinant poate, dar și ceva sterilizant. Ea rupe contactul cu tot ce îi este străin. Ea nu cunoaște decât propriul ei orizont și nimic dincolo de el. Ea izolează inteligența într-un domeniu închis. Nu există comunicație între politic și spiritual.

Este probabil că nu toate vocațiile politice sunt de calitate inferioară. Este probabil că există și în politică anumite inteligențe, anumite sensibilități, de grad înalt. Dar planul pe care sunt condamnate a se manifesta, este prin el însuși ingrat. Există un climat politic mai puternic decât inițiativele personale. El dizolvă repede conștiințele complexe și le reduce la același scepticism pustiu, comun tuturor oamenilor politici, oricare le-ar fi calitatea individuală.

Cultura i-a dat adesea politicii material și oameni. Politică, în schimb, nu i-a dat culturii niciodată nimic. S-ar zice că între cultură și politică trecerile sunt în sens unic. Nimeni nu face drumul de întoarcere.

Tocmai de aceea este patetic exemplul d-lui Stere, care după o lungă și agitată viață publică, atunci când crede că a sosit momentul socotelilor supreme, abandonează tribuna și revine la carte. Acest gest are parcă ceva extravagant și – dacă am fi sinceri – am recunoaște că în primul moment, decizia d-sale de a scrie un roman ni s-a părut tuturor riscată.

Câtă tinerețe, cât elan, câtă generozitate, câtă rezistență morală

presupune o astfel de întreprindere la o vârstă, când iluziile au căzut de mult la pământ și când deasupra vieții nu mai plutește de obicei decât un surâs de îngăduință disprețuitoare. Politica este o groaznică școală! Ea ucide elanurile sufletești – și le ucide lent, prin oboseală, prin descompunere, prin cinism.

Prin ce miracol un om căruia nu i-a fost cruțată nici una din greșelile, ororile și violențele politicii, prin ce miracol un astfel de om își poate păstra sâmburele de candoare intimă, necesară literaturii? Prin ce miracol, acolo unde viața putea să lase doar o urmă de sânge și cenușă, mai bate o inimă capabilă – la 70 de ani, ca la 20 – de cea mai vie și mai spontană tresărire?

E un exemplu de vitalitate, de bravură, de încredere în destin și de iubire de viață. E un exemplu de curaj moral, care nu se crede niciodată pierdut, atâta vreme cât mai rămâne puterea cuvântului și flacăra spiritului.

Dincolo de literatură, acest fapt prețuiește prin semnificația lui umană. Este un mare semn, chiar dacă n-ar fi o mare operă.

(„Rampa”, duminică 17 noiembrie 1935)

[...] Apariția lui Kempff, apariția lui fizică, are ceva comic. Nu este o impietate, a spune acest lucru. Cred că toată lumea a observat. În orice caz, foarte mulți au surâs.

E un om cu o sumă de elanuri necontrolate. Are gesturi pur și simplu burlești. Se încruntă, zâmbește, face cu ochiul, amenință... Se pierde brusc în nu știi ce visare, ca într-un nor. E absent. Nu vede nimic. Spre ce astrale depărtări a plecat? Simți parcă nevoia să-l bați pe umăr, să-l zgudui și să-l aduci înapoi.

Dar nu ai timp să împlinești acest gest imaginar, căci pianistul - proectat parcă dinăuntrul lui printr-un exploziv invizibil - redevine cu aceeași bruschețe agitat, nervos, vehement. Se răstește la pian, se răstește la public, se răstește la orchestră.

Prezența lui Kempff pe scenă este o continuă pantomimă. Dacă l-ai izola între patru pereți de sticlă, așa încât să nu-l auzi, dar să-l poți vedea, spectacolul ar fi de un comic irezistibil.

Din fericire însă, o astfel de experiență, pe cât ar fi de glumeață, pe atâta e de imposibilă. Kempff este un „aiurit”, care cântă genial. Și această licărire de geniu răscumpără orice [...].

În fond, nu este cabotin cine vrea. Cabotinajul este și el un mod de simțire. A fi cabotin este un fel de copilărie,

Cabotinajul indispensabil

un fel de ingenuitate, un fel de inocență sufletească. E o nevoie de a plăcea, o nevoie de a convinge.

În doză rezonabilă, cabotinajul este o necesară sustragere de la o prea severă autocritică. Cine se observă prea mult, cine se

controlează prea minuțios, nu se poate lăsa în voia elanurilor sale. Fără să intre în „transă”, un artist are nevoie de un anumit abandon. Acest abandon este cabotinajul.

Am râs prea mult de cabotini. Am râs de ei pentru că i-am considerat mai ales în formele lor degradate, caricaturale. Dar cabotinajul nu este neapărat stupid. El poate fi o marcă de personalitate, un semn de distincție intimă.

Cine o vede pe Wanda Landowska intrând în scenă cu rochia ei de la 1750, cu coafura ei dinaintea Marelui Revoluții, nu se poate opri de a râde. Dar când această comică apariție feminină pune stăpânire pe clavecin, nu mai e loc pentru nici o glumă ci numai pentru emoție. Întelegi atunci că un artist are nevoie de un miraj - și că acest miraj primează.

Cabotinajul este desigur un gen de „scrânțeață”. Dar un dram de scrânțeață este indispensabil oricărui moment de artă.

(„Rampa”, joi 7 noiembrie 1935)

„Te distrug”

În ce-l privește pe cititor – cititorul din mulțime –, el n-a depășit punctul de vedere, puțin mirat, puțin satisfăcut al lui Jupân Titircă Inimă-Rea: „Bine combate ăsta, dom-le!”.

Despre violența bucureșteană se pot scrie, cred, volume întregi. În ordine morală, în ordine politică, în ordine literară, nimic nu e mai pitoresc, mai colorat, mai vioi și mai comic decât înclinarea bucureșteană către intransigență. „Nu admit”, „nu voi tolera”, „nu dau voie”, „ard cu fierul roșu”, „protestez”, „nu permit” etc., etc., etc.

În literatură, în critică și în cultură în genere, nu cunosc atitudine mai primară, mai obtuză, mai lipsită de sens decât aceasta. Nu că așa fi pentru o critică blajină, tolerantă, fără asperități sau fără exigențe, dimpotrivă. O gândire critică presupune o expresie netă și directă.

E singurul fel în care ea poate deveni eficientă, poate stimula, poate fi creatoare.

Dar violența intelectuală e cu totul altceva decât violența verbală. Distincția aceasta simplă, cultura noastră de fiecare zi n-a izbutit încă s-o facă. Cu superstiția invectivei, cu obsesia cuvântului „tare”, a epitetului și a injuriei, critica devine un exercițiu stupid și inutil, pe care îl rezumă, cu atâta vehemență și veselie, această vocabulă bucureșteană: „te distrug”.

De la Sainte-Beuve la Benjamin Crémieux, dacă au avut de denunțat o falsă valoare sau de detronat o falsă reputație, n-au trecut limitele gândirii demn exprimate. Nici în paginile de șarje cele mai vii, nici în atacurile cele mai categorice, violența gândirii n-a făcut apel la violența cuvântului [...].

Nu trebuie să disperăm de trivialitatea scrisului actual, atâta timp cât ne amuză. Și ne amuză...

(„Rampa”, joi, 10 ianuarie 1935)